

An Analysis of the Process of Formation and Transformation of Iraqi Kurdistan Regional Parties and their Parliamentary Activity

Ahad Mohammadi

Department of Geography, Faculty of Humanities, Lorestan University, KHorramAbad, Iran. E-mail: mohammadi.ah@lu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Paper

Article history:

Received: 09 August 2024

Received in revised form:

12 August 2024

Accepted: 17 August 2024

Keywords:

Political parties,
Kurdistan Region of Iraq,
Democratic Party,
Patriotic Union,
Change Movement (Goran).

ABSTRACT

The country of Iraq is made up of various ethnicities and religions, including the legacy of the disintegration of the Ottoman Empire. The north of Iraq, which includes the Kurds, has been in conflict with the government of this country since the formation of Iraq, and in this direction, the Kurd have started to establish various parties in order to achieve their goals and to organize and manage their region. Saddam's attack on Kuwait and the subsequent Kurdish rebellion led to the massacre and displacement of Kurds by Saddam, and finally, with the intervention of America and the creation of a no-fly zone, the Kurds were able to take over their areas. Therefore, since 1992 the Kurds held parliamentary elections for the administration of the region, which have passed five terms so far. Thus, from the 90s onwards, the main parties of the Iraqi Kurdistan Region, namely the Democratic Party and the Patriotic Union, along with other parties, compete with each other in the Iraqi Kurdistan Region's electoral contests and also in the Iraqi parliamentary elections. The main competition was between the Democratic Party and the Patriotic Union, but the Patriotic Union also suffered split in 2009 and the change party (Goran) got separated from it. Since then, the Goran party along with other parties, especially the Islamic parties, acts as the opposition in the region. The present article, employing the descriptive-analytical research method, seeks to investigate the evolution of parties, the reasons for divisions and differences, and the ups and downs of the parties' activities in the Kurdistan Region.

Cite this article: Mohammadi, A. (2024). An Analysis of the Process of Formation and Transformation of Iraqi Kurdistan Regional Parties and their Parliamentary Activity. *New Geopolitics Research*, 1 (1), 141-160.

© The Author(s).

Publisher: Lorestan University.

DOI: <http://doi.org/10.22.34/nrpg.1.1.9>

Introduction

In 1991, a quasi-state structure was formed in northern Iraq. This structure was established by declaring a safe zone north of the 36th parallel. After this time, on May 19, 1992, parliamentary and leadership elections were held in Iraqi Kurdistan, leading to the first local government and parliament in Iraqi Kurdistan. Since 1992, the main parties of the Iraqi Kurdistan Region, the Democratic Party and the Patriotic Union, have competed with each other, along with other parties, in the Iraqi Kurdistan Regional Government elections and in the Iraqi parliamentary elections. However, in the meantime, the main competition seems to be between the Democratic Party and the Patriotic Union, which has branched off from the Democratic Party. Of course, the Patriotic Union also split in 2009 and the Movement for Change (Goran) was separated from it. Since then, the Gorran, along with other parties, especially Islamic parties, have acted as the opposition within the region. Therefore, this article seeks to examine the reasons for these divisions and differences among the main parties of the Kurdistan Region. It seems that the geographical, cultural, economic, and urban reasons of the Patriotic Union Party and the Gorran have a significant impact on these differences. In addition, this article discusses the parliamentary activities of these parties.

Method

This study is applied research and has been written using a descriptive-analytical method as well as library studies and Internet resources. Identifying primary sources, extracting relevant materials, categorizing, and finally analyzing information based on quantitative and qualitative methods are the basic stages of the research method.

Results and Discussion

The Kurdistan Regional Government is a federal state within the federal government of Iraq, whose political system is a parliamentary republic based on political pluralism, peaceful transfer of power, and the separation of powers. The Kurdistan Region has a parliament whose members are elected every 4 years. The head of the region is also elected by direct popular vote. The first elections were held in 1992, when the two Democratic Parties and the Patriotic Union divided the seats equally. The second elections to the Kurdistan Parliament were held in 2005 after the overthrow of Saddam Hussein. In this period, the two Democratic Parties and the Patriotic Union participated as a single list in order to avoid disputes. The third elections to the Kurdistan Parliament were held in 2009. In this period, the two Democratic Parties and the Patriotic Union participated under the name of the "Kurdish List", while the Change Movement emerged as a new phenomenon. These elections reflected ideological and political changes in Kurdistan. The fourth parliamentary elections in Kurdistan were held in 2013. The Democratic Party was the biggest winner and the Patriotic Union was the biggest loser. The Movement for Change managed to maintain its position. The fifth parliamentary elections in Kurdistan were held in 2018, in which the Democratic Party was almost the undisputed power.

Conclusions

The political developments in the Kurdistan Region of Iraq clearly reflect the cultural and social diversity of the region. The Kurdistan Democratic Party (PDK), with its traditional and rural base, especially in the northern and western regions of the region, benefits from family and tribal ties. The party has been able to attract a significant and stable vote by using these ties. However, this traditional structure may be vulnerable to new social and political changes. In contrast, in the Sulaymaniyah and Garmian regions, where there is more ethnic and religious diversity, such as Shiite Kurds and other minorities, the social structure is such that tribal and family ties have less influence. In these areas, more modern and social democratic perspectives are gradually replacing traditional discourses. The new generation in the Kurdistan Region is seeking more modern values, such as prosperity, justice, freedom, and democracy, and nationalist discourses based solely on ethnic identity are less attractive to this generation. These changes in priorities and values could lead to new developments in the political and social structure of the Kurdistan Region, leading parties to reconsider their policies and strategies. As a result, political parties must pay attention to these developments and respond to the needs and demands of the new generation in order to attract them; otherwise, they may face serious challenges.

تحلیل روند شکل‌گیری و تحول احزاب اقلیم کردستان عراق و فعالیت پارلمانی آنها

احمد محمدی ✉

گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران. رایانامه: mohammadi.ah@lu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۱۹</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۵/۲۲</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۲۷</p> <p>کلیدواژه‌ها: احزاب سیاسی، اقلیم کردستان عراق، حزب دموکرات، اتحادیه میهنی، جنبش تغییر (گوران).</p>	<p>کشور عراق متشکل از اقوام و مذاهب گوناگون از جمله میراث تجزیه‌امپراطوری عثمانی به شمار می‌رود. شمال عراق که دربردارنده کردها می‌باشد از همان فردای تشکیل عراق به دنبال کسب خودمختاری با دولت این کشور در کشمکش بودند و در این راستا برای دستیابی به اهداف خود و سازماندهی و اداره منطقه خود تاکنون دست به تأسیس احزاب گوناگونی زده‌اند. حمله صدام به کویت و در پی آن شورش کردها به فاجعه کشتار و آوارگی کردها توسط صدام منجر شد و در نهایت با دخالت آمریکا و ایجاد منطقه پرواز ممنوع کردها توانستند نواحی خود را به دست گیرند. بنابراین از سال ۱۹۹۲ م. کردها برای اداره منطقه دست به انتخابات پارلمانی زدند که تاکنون پنج دوره را پشت سر گذاشته‌اند. بدین ترتیب از دهه ۹۰ به بعد احزاب اصلی اقلیم کردستان عراق یعنی حزب دموکرات و اتحادیه میهنی به همراه سایر احزاب در رقابت‌های انتخاباتی اقلیم کردستان عراق و همچنین در انتخابات پارلمانی عراق به رقابت با یکدیگر می‌پردازند. رقابت اصلی بین حزب دموکرات و اتحادیه میهنی بوده اما اتحادیه میهنی نیز در سال ۲۰۰۹ م. دچار انشعاب شده و حزب تغییر (گوران) از آن جدا شد. از آن پس حزب گوران به همراه سایر احزاب به ویژه احزاب اسلامی به عنوان اپوزیسیون در داخل اقلیم عمل می‌کنند. مقاله حاضر با روش تحقیق توصیفی-تحلیلی به دنبال بررسی تحولات احزاب، دلایل انشعابات و اختلافات و فراز و نشیب‌های فعالیت‌های احزاب اقلیم کردستان می‌باشد.</p>

استناد: محمدی، احمد. (۱۴۰۳) تحلیل روند شکل‌گیری و تحول احزاب اقلیم کردستان عراق و فعالیت پارلمانی آنها، پژوهش‌های نوین سیاست جغرافیایی، ۱ (۱)،

۱۶۰-۱۴۱

ناشر: دانشگاه لرستان

DOI: <http://doi.org/10.22.34/nrpg.1.1.9>

مقدمه

در سال ۱۸۸۰ در جنگ «چالدران» که بین شاه اسماعیل صفوی و سلطان سلیم عثمانی در گرفت، شاه اسماعیل شکست خورد و حاکمیت خود را بر نصف کردستان را از دست داد. بدین ترتیب نیمی از نواحی کُردنشین ایران ضمیمهٔ امپراتوری عثمانی شد (محمدی، ۱۳۸۹: ۱۳۷). در واقع این اولین تقسیم نواحی کُردنشین بود. پس از شکست و فروپاشی امپراتوری عثمانی در جنگ جهانی اول، بریتانیا به منظور در اختیار گرفتن حوزه‌های نفتی «موصل» این ولایت را از ترکیه جدا نمود و به عراق منضم گردانید که در آن زمان تحت قیمومیت بریتانیا بود (کندال و دیگران، ۱۳۷۹: ۳۸). پس از استقلال، دولت عراق به دنبال حفظ کنترل خود بر مناطق شمالی خود بود. در این راستا حکومت با قیام کُردها مانند قیام بارزانی ۱۹۳۳ و ۱۹۴۳ مواجه شد (محمدی، ۱۳۹۰: ۲۳۵). تأسیس حکومت فعلی کردستان عراق ریشه در نتایج جنگ خلیج‌فارس در سال‌های ۱۹۹۰-۹۲ دارد، هنگامی که قیام علیه صدام حسین در پی امضای آتش‌بس با سربازان ناتو منجر به حملهٔ وی به شورشیان کُرد در شمال و شیعیان در جنوب و نهایتاً بحران آوارگان شد (یلدیز، ۱۳۹۱: ۷۷-۷۸). بدین ترتیب، در سال ۱۹۸۷ و در اوج سرکوب خونین رژیم بعث علیه کردستان، حزب دمکرات و اتحادیهٔ میهنی به همراه ۶ گروه دیگر «جبههٔ کردستان عراق» را تأسیس کردند تا بتوانند با صدام مبارزه مؤثرتری داشته باشند. در سال ۱۹۹۱، پس از بحران خلیج فارس و اشغال کویت، یک ائتلاف نظامی جهانی برای قیام علیه صدام حسین تشکیل شد. قیام شیعیان عراق علیه صدام نیز در جنوب اوج گرفت (نشریهٔ کار و کارگر، ۸۴/۱۱/۲۴). در اوایل مارس ۱۹۹۱، زمانی که صدام پس از تهاجم گستردهٔ نیروهای ائتلاف مجبور به عقب نشینی از کویت شد و در سرکوب شورش شیعیان در جنوب عراق شرکت داشت، کردها مداخله کردند و ۱۴ منطقه از ۱۸ منطقهٔ کردی را آزاد کردند. در عرض یک هفته، علاوه بر سه استان سلیمانیه، اربیل و دهوک، نیروهای شورشی، کنترل بخش‌هایی از استان تمیم از جمله کرکوک را به دست گرفتند و بدنهٔ اصلی منطقهٔ خودمختار را تشکیل دادند. با این حال، این وضعیت دوام نیاورد، زیرا استفادهٔ دولت عراق از نیروی هوایی و تعلق ایالات متحده در کمک به شورش، منجر به شکست شورش بدست صدام شد (هیرو، ۱۳۸۳: ۴۹-۴۵). در این راستا حدود ۲ میلیون کُرد عراقی و عرب شیعه به مرزهای ایران و ترکیه آواره شدند. سرانجام با تصویب قطعنامه ۶۸۸ شورای امنیت، نیروهای غربی در شمال مدار ۳۶ درجه "منطقه پرواز ممنوع" ایجاد کردند و دولت عراق نیز مجبور به عقب نشینی نیروهای خود شد. به این ترتیب این منطقه از حوزه نفوذ مرکز عراق خارج شد (کرمی، ۱۳۷۶: ۲۰۴-۲۰۱). پس از ایجاد منطقهٔ امن و بازگشت آوارگان به کردستان در ۱۹ مه ۱۹۹۲ انتخابات مجلس و رهبری در کردستان عراق برگزار شد و منجر به اولین دولت و پارلمان محلی در کردستان عراق گردید (نشریهٔ حزب الله، ۸۸/۵/۱۱). از سال ۱۹۹۲ به بعد احزاب اصلی اقلیم کردستان عراق یعنی حزب دمکرات و اتحادیهٔ میهنی به همراه سایر احزاب در رقابت‌های انتخاباتی اقلیم کردستان عراق و همچنین در انتخابات پارلمانی عراق به رقابت با یکدیگر می‌پردازند، اما در این میان به نظر می‌رسد که رقابت اصلی بین حزب دمکرات و اتحادیهٔ میهنی که از حزب دمکرات منشعب شده است می‌باشد. البته اتحادیهٔ میهنی نیز در سال ۲۰۰۹ دچار انشعاب شده و جنبش تغییر (گوران) از آن جدا شد. از آن پس گوران به همراه سایر احزاب به ویژه احزاب اسلامی به عنوان اپوزیسیون در داخل اقلیم عمل می‌کنند. این مقاله در پی بررسی دلایل این انشعابات و اختلافات در بین احزاب اصلی اقلیم کردستان و همچنین جغرافیای انتخابات و فعالیت پارلمانی این احزاب می‌باشد که به نظر می‌رسد دلایل متعدد جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و شهری بودن حزب اتحادیهٔ میهنی و گوران در این امر دارای تأثیر بسزایی می‌باشد.

چارچوب نظری

احزاب سیاسی: ادموند برک اولین کسی بود که اصطلاح حزب سیاسی را به کار برد. قبلاً، حزب سیاسی لیگ نامیده می‌شد (پیشه‌ور، ۱۳۸۵: ۱۲۰). کلمه party در انگلیسی یا parti در فرانسوی از مصدر partir به معنای رفتن و تقسیم کردن گرفته شده است و معادل فارسی آن حزب است. اصطلاحات «حزب» و «حزب الله» نیز در قرآن و ادبیات اسلامی آمده است که بیانگر نوعی جدایی بین گروه‌های اجتماعی است و در عین حال فعال بودن آن‌ها را نیز می‌رساند (نقیب‌زاده، ۱۳۹۳: ۱۱). حزب به مفهوم جدید آن برساختهٔ تحولات سیاسی و اجتماعی دو سدهٔ اخیر است و برخلاف مفاهیم سنتی پیشین نظیر جناح، جماعت، پیروان و هم‌سلکان مبتنی بر اصل «رقابت‌پذیری و مشارکت جمعی» است (نظری، ۱۳۹۰: ۸۰). نخستین احزاب سیاسی به معنی درست کلمه در اوایل

قرن نوزدهم در ایالات متحده آمریکا ظهور یافتند (بشیریه، ۱۳۸۱: ۱۴۶). قرار است احزاب سیاسی کانون اصلی تجمع اراده‌ها و علایق گوناگون باشند و از طریق حضور خود زمینه‌های ساختاری و عینی لازم را برای تأثیر متقابل نیروهای «سیاسی و اجتماعی» بر یکدیگر و بر ساختارهای سیاسی فراهم کنند (نظری، ۱۳۹۰: ۷۴). وجود دموکراسی بدون «سازمان» متصور نیست و سازمان تنها وسیله‌ای است که می‌تواند یک خواست یا هدف جمعی را متحقق سازد و از آنجا که مطلوب این است که این خواست با کمترین کوشش بدست آید، یا به عبارتی صحبت از صرفه‌جویی در تلاش در میان است، سازمان در دست ضعیف‌ترین سلاحی است که برای مبارزه با اقویا به کار می‌رود (میخیز، ۱۳۹۲: ۲۱). با توجه به تعاریف صاحب‌نظرانی همچون جیمز مادیسون، لنین، موریس دوورژه، زیگموند نیومن، هنسی، اپشتاین، ژوزف لاپالومبارا و استروگوسکی حزب سیاسی عبارت است از گروهی از افراد با اعتماد به اصولی مشترک و هدف‌هایی روشن با سازمانی اجتماعی - سیاسی و پراکنده در کل جامعه همراه با ارتباط دائمی با مرکز حزب به منظور دسترسی به هدف‌ها سعی می‌کنند تا با مبارزات انتخاباتی قدرت را در جامعه بدست آورده و به آن جامعه بر مبنای اصول و هدف‌های خود حکومت کنند. در تشکیل احزاب سیاسی لاپالومبارا بر دو نکته تأکید می‌کند که متأسفانه از خصوصیات کشورهای توسعه‌نیافته می‌باشد و آن اینکه اولاً حزب باید بتواند پس از رهبر به حیات خود ادامه دهد، یعنی ثبات و دوام تشکیلاتی حزب به بقا یا مرگ یا عزل رهبر آن بستگی نداشته باشد. برکناری رهبران نباید با فروپاشی حزب مرتبط باشد. نکته دیگر این است که حزب باید برای کسب قدرت، دولت و حکومت تلاش کند، نه اینکه خود را متقاعد به نفوذ در دولت حاکم کند، این یکی از وظایف همه احزاب است که احزاب اقلیت (اپوزیسیون) هستند و می‌توانند دولت‌های در قدرت را کنترل و هدایت کنند (پیشه‌ور، ۱۳۸۵: ۱۲۰-۱۲۲).

در عمل احزاب سیاسی تخلفی بدین صورت روی داده است: نظام‌های حزبی از یک سو معرف نظام دموکراسی و تبلور جامعه مدنی هستند و از سوی دیگر بنیان‌های دموکراسی را در عمل متحول ساخته و از وسیله به هدف تبدیل شده‌اند. وقتی حزب پیروز همزمان قوه مقننه و مجریه را تصاحب می‌کند، عملاً ایده تفکیک قوا را بی معنا می‌کند و زمانی که با توجه به ماهیت فعالیت سازمانی، منافع حزبی، اهداف و آرمان‌های آن بیش از هر چیز اولویت یابد در واقع ایده خیر عمومی یا خواست همگان را فراموش می‌کند و طعمه منافع گروهی می‌شود. اما با وجود این مشکلات، هیچ جامعه‌ای بدون وجود احزاب قادر به حفظ و توسعه دموکراسی نبوده است (نقیب‌زاده، ۱۳۹۳: ۹). احزاب در کشورهای جهان سوم به دلیل شیفتگی‌ای که نسبت به منافع طبقاتی خاص دارند، مواضع ایدئولوژیک مشابهی با احزاب دیگر کشورها دارند. این احزاب از ایدئولوژی غربی برای ایجاد چارچوب ارزشی مشترک و تقویت یکپارچگی ملی در جوامع پراکنده خود استفاده کرده‌اند به عنوان مثال ایدئولوژی سوسیالیسم در کشورهای جهان سوم بدین منظور به کار گرفته شد؛ همچنین در جاهایی که سرمایه‌داری سابقه طولانی داشته است احزاب در دیدگاه ایدئولوژیکی خود، آشکارا منعکس‌کننده منافع طبقاتی هستند؛ مثلاً احزاب محافظه‌کار در آرژانتین، کلمبیا و اکوادور از حمایت ائتلافی از زمین‌داران با کلیسای کاتولیک برخوردارند. البته در کشورهای توسعه‌نیافته تحولات ایدئولوژیک و سازمان‌های سیاسی مبتنی بر آنها دارای ویژگی‌های خاص و مجزا بوده‌اند: نخست آنکه ایدئولوژی احزاب سیاسی اغلب ریشه در «مذهب» دارد و نه ایدئولوژی ماتریالیستی غربی؛ مانند احزاب جماعتی هندو در هندوستان و حزب مسلم در اندونزی. دوم آنکه، برخی از احزاب در این کشورها، مانند احزاب مالایایی، چینی و هندی تنها به منظور حفاظت از شیوه زندگی برخی از جوامع قومی - نژادی به جای منافع طبقاتی به وجود آمده‌اند و منعکس‌کننده فرهنگ این جوامع هستند. سوم آنکه اکثر احزاب سیاسی در جهان توسعه‌نیافته، دارای شخصیت پوپولیستی هستند، البته عوام‌گرایی یک نوع شیوه رهبری است نه یک ایدئولوژی. پوپولیسم با بی‌اهمیت جلوه دادن طبقه، یا هر نوع ایدئولوژی طبقاتی سعی می‌کند مردم را بدون توجه به طبقه‌شان بسیج کند. به عبارت دیگر، پوپولیسم به دنبال بسیج همه منافع تحت یک مفهوم واحد از «منافع ملی» است و بنابراین این ایده را که «گروه‌های اجتماعی دارای منافع آشتی‌ناپذیر هستند» رد می‌کند. احزاب پوپولیست و رهبران آنها به دنبال جلوگیری از خودآگاهی از اختلاف منافع در جامعه هستند و این کار را با استفاده از روش‌هایی مانند اعلام اهداف متناقض و ناسازگار برای سیاست انجام می‌دهند (اسمیت، ۱۳۷۸: ۶۱-۶۰).

عامل همبستگی حزبی که افراد بر پایه آن دست به ایجاد حزب می‌زنند عمدتاً بر یکی از دو محور «مشابهت‌های اجتماعی» و «گرایش‌های عقیدتی» یا ترکیبی از این دو استوار است. به عبارت دیگر این دو عامل را می‌توان تعیین‌کننده‌تر از عوامل دیگر به

حساب آورد. همیشه انگیزه‌ها و عوامل متعدّد و متنوعی در شکل‌گیری حزب مؤثر بوده است، اما برعکس تعیین‌کنندگی عوامل دیگر معمولاً جنبه گذرا داشته است؛ از جمله نیروی «کاربزماتیک» که می‌تواند محور تجمع گروهی قرار گیرد یا بروز یک مسأله خاص مثل استقلال یک کشور یا جنگ و امثال آن که ممکن است افرادی را فارغ از پایگاه اجتماعی یا گرایش‌های عقیدتی آنها دور هم گرد آورد؛ اما این حالات جنبه استثنایی دارد (نقیب‌زاده، ۱۳۹۳: ۵۸).

احزاب و گروه‌های سیاسی کردستان عراق

چنانکه گفته شد از سال ۱۹۹۱ گونه‌ای ساختار شبه دولتی در شمال عراق شکل گرفت. این سازه با اعلام منطقه امن در شمال مدار ۳۶ درجه ساخته شد که بعضی مواقع در عرصه بین‌المللی تحت عنوان quasi state مطرح می‌شود. اکنون نیز حکومت اقلیم کردستان یک ایالت فدرال در داخل دولت فدرال عراق با نظام سیاسی جمهوری پارلمانی مبتنی بر تکثر سیاسی، انتقال مسالمت آمیز قدرت و تفکیک سه قوه است. این منطقه هم اکنون از چهار استان اربیل، دهوک، سلیمانیه و حلبچه (این استان جزئی از استان سلیمانیه بود که در سال ۲۰۱۴ از سلیمانیه جدا شد و به عنوان استانی مستقل تأسیس گردید) تشکیل شده است. مردم منبع اصلی قدرت در دولت هستند و قوانین کردستان بجز موارد مندرج در ماده ۱۱۰ قانون اساسی فدرال عراق، بر سایر قوانینی که توسط دولت مرکزی عراق ابلاغ می‌شود، ارجحیت دارد (حافظنیا و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۰۶). اقلیم کردستان دارای پارلمانی است که اعضای آن هر چهار سال یک‌بار انتخاب می‌شوند. رئیس منطقه نیز با رأی مستقیم مردم انتخاب می‌شود. از نظر ارتباط قوای مجریه و مقننه و جایگاه رئیس منطقه و وظایف آنها، ساختار موجود مشابه نظام نیمه‌ریاستی است (ارکمن و ازیزتون، ۱۳۹۰).

معروف‌ترین معیار برای طبقه‌بندی احزاب، معیار «ایدئولوژی» است که بر اساس آن احزاب در محدوده راست افراطی تا چپ افراطی طبقه‌بندی می‌شوند (بشیریه، ۱۳۸۱: ۱۴۶). احزاب در شمال عراق مهمترین عنصر سیاست هستند؛ مانند سایر نقاط جهان. جامعه کردستان نیز جامعه‌ای چند حزبی است. احزاب در کردستان عراق از آزادی قابل توجهی برخوردارند و اکثر آن‌ها برای پیشبرد اهداف خود رسانه‌های جمعی دارند؛ مانند شبکه‌های ماهواره‌ای، روزنامه‌ها، رادیو و ... در ادامه به معرفی مهم‌ترین گروه‌ها و احزاب فعال در عرصه سیاسی کردستان عراق پرداخته می‌شود:

۱- حزب دموکرات کردستان عراق^۱: این حزب در سال ۱۹۴۶ توسط ملامصطفی بارزانی و با همراهی دیگر سران بارزانی‌ها و گروه‌های عراقی ساکن ایران و با همکاری قاضی محمد و دیگر سران جمهوری کردستان در مهاباد تأسیس شد (شیخ‌عطار، ۱۳۸۲: ۱۲۵). پس از درگذشت ملامصطفی در سال ۱۹۷۹ م. پسر او ادیس بارزانی رهبری موقت حزب را بر عهده گرفت و رهبر فعلی آن پسر دیگر ملامصطفی، مسعود بارزانی است. او هم رئیس عشیره بارزانی و هم رئیس حزب دموکرات و همچنین رئیس‌جمهور اقلیم کردستان عراق از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۷ بوده است و معاون و نخست وزیر وی در آن زمان، نچیروان بارزانی (داماد و برادرزاده مسعود بارزانی و پسر ادیس بارزانی) بود. نچیروان بارزانی از سال ۲۰۱۹ تا کنون رئیس دولت اقلیم کردستان عراق است و نخست‌وزیر او مسرور بارزانی فرزند ارشد مسعود بارزانی است. او قبلاً رئیس سازمان اطلاعات کردستان بود. این حزب از نظر جغرافیایی، مناطق کُردنشین عراق از مجاورت مرزهای ایران و ترکیه تا شمال سلیمانیه را در اختیار دارد (استان‌های اربیل و دهوک) و در خارج از اقلیم در موصل از قدرت زیادی برخوردار است و عمده حوضه آبریز رودهای زاب بزرگ و کوچک در محدوده حاکمیت بارزانی‌ها قرار دارد. مهم‌ترین نقطه تماس مرزی آن‌ها با ایران، مرز حاج‌عمران به پیرانشهر و نقده می‌باشد. این حزب، سنتی‌ترین حزب کردستان عراق بوده و به نظر بسیاری از کردها، اساس جنبش سیاسی کردهای عراق است. رهبری حزب به طور سنتی در اختیار بارزانی‌ها است. پس از رهبری، مهمترین ارکان حزب «دفتر سیاسی» و سپس کمیته مرکزی حزب است. از دیگر اعضای مهم کادر رهبری حزب می‌توان به «روژ نوری شاپوس» اشاره کرد، «منصور بارزانی» پسر مسعود بیشتر به امور تجارت و غیرسیاسی گرایش داشته و فرمانده «نیروهای ویژه یکم و گولان» است. ضلع دیگر قدرت بارزانی‌ها، هوشیار زیباری، دایی مسعود بارزانی است. او وزیر اسبق خارجه و همچنین وزیر دارایی عراق و معاون نخست وزیر عراق نیز بوده است (ملا مصطفی که خود اهل بارزان در نزدیکی هه‌ولیر در شمال عراق بود برای گسترش روابط خود، همسران مسعود و ادیس را از دهوک و سلیمانیه انتخاب کرده و

به همین دلیل خانواده مسعود با زیباری‌ها و خانواده نچیروان با اهالی سلیمانیه نسبت فامیلی دارند (نامی و محمدپور، ۱۳۸۷: ۳۷۵-۳۷۶). حزب دموکرات را می‌توان تشکیلاتی «ملّی‌گرا و محافظه‌کار» دانست که دارای گرایشات سکولار است. اعضای حزب را تحصیل‌کرده‌های دانشگاه و بارزانی‌ها تشکیل می‌دهند و از استعداد و پایگاه مردمی خیلی خوبی در کردستان برخوردار است و در کشورهای زیادی دارای دفتر نمایندگی و اعضا و هواداران می‌باشد، در ایران در کرج و ارومیه دفتر دارد و در چند استان دیگر نیز دارای هواداران و فعالیت‌های غیررسمی است. این حزب از بدو تشکیل (قبل و بعد از انقلاب اسلامی) ارتباطات تاریخی نزدیکی با ایران داشته است. پس از فروپاشی کمونیسم، کنگره این حزب با اصلاح مرام‌نامه، عبارت تأکید حزب بر مشی سوسیالیستی را حذف و بهره‌گیری از خط مشی اسلامی را جایگزین آن کرد (نجفی، ۱۳۸۷: ۱۸۳-۱۸۲). نام روزنامه رسمی این حزب در کردستان عراق «حیات» است.

حزب دمکرات، هر چند موقعیتی بهتر از اتحادیه میهنی و سایر احزاب دارد، در آینده اگر نتواند مطالبات سیاسی مهم کردستان از جمله حل و فصل مسائل ارضی با حکومت فدرال عراق، مبارزه با فساد اقتصادی و اداری در حزب و دولت، تفکیک کامل حکومت و حزب، شفاف‌سازی در تصمیمات راهبردی اقتصادی و ... را جواب دهد مشروعیت این حزب با چالش جدی مواجه خواهد شد. هرچند گذشته فراز و نشیب مسعود بارزانی و خاندانش، مشی سیاسی او از زمان ریاست اقلیم و توفیقات چشمگیرش در مناسبات دیپلماتیک، برخورداری از مواضع شفاف در مقابل همسایگان عراق و دولتمردان عرب مرکز نشین و مواضع تحسین‌برانگیز او در مقابل زیاده‌خواهی‌های دولت ترکیه، تأکید مکرر او بر اجرای کامل قانون اساسی و اصل ۱۴۰ و ... عواملی است که چهره او را در کردستان به چهره‌ای ملّی و محبوب تبدیل کرده است.

۲- اتحادیه میهنی کردستان عراق^۱: این حزب در سال ۱۹۷۵ م. تأسیس شد. اعضای مؤسس حزب، منتقدین شیوه رهبری ملامصطفی بارزانی در حزب دموکرات بودند که بعد از انشعاب از این حزب، اتحادیه میهنی را تشکیل دادند که در بین کردها «به کیه‌تی» نامیده می‌شود و در نواحی‌ای مانند سلیمانیه، خانقین و دوکان نفوذ دارد که از نظر جمعیتی بخش کم‌تری از جمعیت کردستان عراق را تشکیل می‌دهد (نامی و محمدپور، ۱۳۸۷: ۳۷۸). این حزب یکی از دو حزب مهم اقلیم به حساب می‌آید. رهبر فقید این حزب، جلال طالبانی بود که همزمان دو دوره ریاست‌جمهوری عراق را نیز بر عهده داشت. او در سال ۲۰۱۷ در سن ۸۳ سالگی بر اثر سکت مغزی از دنیا رفت. مرکز اصلی این حزب، سلیمانیه است. حزب اتحادیه میهنی کردستان که سابقاً یک «حزب شهری» و به ظاهر «سوسیال دمکرات» به شمار می‌آمد مدت‌های مدیدی رهبری فکری حرکت‌های سیاسی شمال عراق را بر عهده داشته و بزرگ‌ترین حزب شهر سلیمانیه می‌باشد که مهم‌ترین مرکز تولد جریان‌های سیاسی بوده و با غنای «قومی - نژادی» خود لوکوموتیو فکری منطقه است. البته پس از این‌که نوشیروان مصطفی نفر دوم حزب (معاون جلال طالبانی) در سال ۲۰۰۶ م. از این حزب جدا شد و جناح مخالف درون حزب نیز از سال ۲۰۰۷ م. خواهان تغییرات شدند، اتحادیه میهنی کردستان با مسائل سازمانی مواجه گردیده و مجدداً پیشی گرفتن حزب حرکت گوران در انتخابات از اتحادیه میهنی کردستان مسائل داخلی حزبی را جدی‌تر کرد، به همین دلیل با برگزاری کنگره در سال ۲۰۱۰ م. این حزب شاهد یک دوره اصلاح و تغییر گردید. پس از مرگ جلال طالبانی، این حزب بر مسئله جانشینی و اداره امور با مشکل و نابسامانی‌های فراوانی روبه‌رو بوده و به سرعت افول نموده است. امروزه علاوه بر خانواده طالبانی افرادی چون «برهم صالح» (سومین نخست وزیر اقلیم و هشتمین رئیس‌جمهور عراق)، «کوسرت رسول»، «ملا بختیار» و «فؤاد معصوم» (هفتمین رئیس‌جمهور عراق) از نام‌های مطرح در حزب به شمار می‌روند (ارکمن و ایزتون، ۱۳۹۰). این حزب ابتدا روشنفکران و فارغ‌التحصیلان دانشگاهی را در میان اعضای خود داشت و از استعداد پرسنلی و پایگاه مردمی خوبی برخوردار بود و بعد از حزب دمکرات دومین گروه قدرتمند کردستان عراق به شمار می‌رفت اما پس از مرگ جلال طالبانی تضعیف شد. دفاتر نمایندگی و طرفداران زیادی در بسیاری از کشورها داشته و در ایران در تهران و کرمانشاه نمایندگی دارد (نجفی، ۱۳۸۷: ۱۸۳). این حزب گرایش لائیک دارد و جلال طالبانی روابط خوبی با آمریکا و غرب داشت (جعفری‌نیا، ۱۳۹۰: ۱۵۸).

۳- جنبش گوران (تغییر): این جنبش به رهبری نوشیروان مصطفی امین که ۲۸ سال معاون جلال طالبان بود، شکل گرفت. این جنبش در ابتدا به عنوان یک جنبش مطبوعاتی متولد شد و توسط چندین سیاستمدار جوان، دانشجو، روزنامه‌نگار و فعال اجتماعی که در کنار سیاستمداران قدیمی‌تر حضور داشتند، حمایت شد. این حزب هم در پارلمان کردستان و هم در پارلمان عراق در جناح مخالف است (ارکمن و ازیزتون، ۱۳۹۰). این حزب به «ناسیونالیسم» کردی گرایش دارد و همچنین خود را سکولار، لیبرال و چپ میانه، مدافع آزادی، دموکرات، در برابر فساد و قبیله‌گرایی معرفی می‌کند. این حزب با ماهیت انتقادی و روابط خشم‌آلود با احزاب حاکم در کردستان عراق، رسماً در سال ۲۰۰۹ تشکیل شد و به عنوان اپوزیسیون اصلی ائتلاف کردستان (دموکراسی و اتحادیه میهنی) در انتخابات سومین دوره پارلمان کردستان ظاهر شد. لیست گوران با شعار «تغییر آرام و بنیادین در ساختار قدرت»، سبک حاکم بر کردستان را به چالش کشید و آشکارا ساختارهای سیاسی و اقتصادی بخش‌هایی از جامعه کردستان، به‌ویژه اقشار متوسط (قشری که بیشتر شهری است) در استان سلیمانیه را در مدت کوتاهی جذب و در دوره چهارم مجلس با کسب ۵۱ درصد از آرای سلیمانیه و ۲۴ درصد از کل آرای کردستان عنوان دومین لیست را از آن خود کرد. رهبر این حزب، نوشیروان مصطفی امین، در سال ۱۳۹۶ در گذشت و پس از او، حزب دچار افول و ضعف بسیاری شده است. رهبر کنونی این حزب «عمر سیدعلی» است.

۴- حزب اتحاد اسلامی کردستان عراق^۱: احزاب اسلامی مدتهای مدیدی جایگاه سوم سیاسی را در کردستان عراق به خود اختصاص داده بودند. در بین این احزاب، مهم‌تر از همه اتحاد اسلامی کردستان می‌باشد که می‌توان گفت تا حدود زیادی تحت تأثیر اخوان المسلمین بوده است. رهبری این حزب که در سال ۱۹۹۴ م. راه‌اندازی شده است برعهده «صلاح‌الدین محمد بهاء‌الدین» است. سیاست این حزب از بدو تأسیس، دوری از مبارزه مسلحانه و گونه‌ای مخالفت ملایم است. این حزب با سقوط به رده چهارم پس از شکل‌گیری گوران با درخواست‌های اصلاحی زیادی روبه‌رو شده است (ارکمن و ازیزتون، ۱۳۹۰).

۵- حزب جماعت اسلامی کردستان عراق^۲: حزب جماعت اسلامی کردستان که در ۳۱ می سال ۲۰۰۱ م. و پس از جدا شدن از «جنبش اسلامی کردستان» که ریشه‌دارترین تشکیلات اسلامی منطقه بود، شکل گرفت. این حزب به رهبری «علی بایپر» نه تنها در عرصه سیاسی بلکه در فعالیت نظامی نیز با گروه‌های وابسته به خود فعال بوده است. علی بایپر که مخالف اشغال‌گری آمریکا بود و موضوع را از دیدگاه دین مورد بررسی قرار می‌داد بعدها به اتهام همکاری با القاعده توسط آمریکایی‌ها دستگیر شد. او ۲۲ ماه بعد پس از آزادی، نیروهای مسلح جماعت اسلامی را منحل نکرد، اما عملیات نظامی را متوقف نمود (ارکمن و ازیزتون، ۱۳۹۰).

روش تحقیق

این تحقیق از نوع تحقیقات کاربردی است و به شیوه توصیفی - تحلیلی با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و منابع اینترنتی به رشته تحریر درآمده است. فیش‌برداری از مطالب مرتبط، دسته‌بندی و در نهایت تجزیه و تحلیل اطلاعات بر پایه روش‌های کمی و کیفی مراحل اساسی روش تحقیق می‌باشد.

یافته‌های تحقیق

اختلافات حزب دموکرات و اتحادیه میهنی کردستان عراق:

۱- جنگ داخلی (۱۹۹۴-۱۹۹۸): جلال طالبانی در دهه ۷۰ از حزب دمکرات در مخالفت با سیاست‌های «پدرسالارانه و سنتی» از آن جدا شد و حزب اتحادیه میهنی کردستان عراق را تأسیس کرد و از آن زمان تا کنون گاهی موافق حزب دمکرات و گاهی مخالف آن بوده است (نشریه کار و کارگر، ۸۴/۱۱/۲۴). در ۱ مه ۱۹۹۴، ۱۰۰۰ نفر در یک هفته پس از اختلاف بین یک ارباب طرفدار دموکرات و اتباعش که از طرفداران اتحادیه میهنی بودند، کشته شدند و سپس یک آتش بس موقت برقرار شد. این پایانی بود بر یک ائتلاف دو ساله بین حزب دموکرات و اتحادیه میهنی که پس از انتخابات مجلس در مه ۱۹۹۲/اردیبهشت ۱۳۷۱ شکل گرفته بود. اما اختلافات میان دو حزب کهنه و قدیمی است، از زمان تشکیل حزب دموکرات کردستان عراق در سال ۱۹۴۶ م.

اختلافات بین دو جناح حزب یعنی جناح «محافظه‌کار سنتی» و جناح «مارکسیست و روشنفکر» آغاز شده بود. جناح مارکسیستی تحت رهبری ابراهیم احمد (پدرزن جلال طالبانی) فعالیت می‌کرد که بعدها حول محور طالبانی به فعالیت پرداختند. آن‌ها ملامصطفی را به «عشیره‌گرایی» و همکاری با امپریالیسم آمریکا متهم می‌کردند. از طرفی طرفداران خاندان بارزانی پیرو «طریقت نقشبندی» و خانواده‌های طالبانی پیرو «قادریه» بودند که این موضوع نیز در افزایش اختلافات آن‌ها بی‌تأثیر نبوده است (کرمی، ۱۳۷۶: ۲۰۸-۲۰۶). اتحادیه میهنی اصولاً پایگاهی «شهری» دارد و با روال عشیره‌ای حزب دموکرات سازگار نیست علاوه بر این رواج دو لهجه کردی کرمانجی در شمال و سورانی در جنوب در دامن زدن به این تفاوت‌ها مؤثر بوده است.

برخوردهای خشونت‌بار بین دو حزب از مه ۱۹۹۴ م. مجدداً شروع شد و حدود ۲۰۰۰ کشته بر جای نهاد و اتحادیه میهنی موفق شد با اخراج نیروهای دموکرات از نیمی از حوزه‌های شمالی حدود دوسوم از کردهای عراق را تحت کنترل خود درآورد، اما از امکانات و درآمد کافی جهت کنترل آن برخوردار نبود؛ چرا که صدور نفت عراق به ترکیه از مسیر تحت کنترل حزب دموکرات صورت می‌گرفت. از جمله اختلافات دیگر، عواید گمرکی بود؛ به طوری که در خلال سال‌های ۹۶-۱۹۹۴ که صادرات نفت و مشتقات عراق به ترکیه از طریق شهر مرزی حاربون افزایش یافته بود. به علاوه، روزانه ۴۰۰ کامیون از این معبر می‌گذشت که درآمد روزانه از گمرکات آن ۵۰۰/۰۰۰ دلار بود که حزب دموکرات حاضر نبود اتحادیه میهنی را در آن شریک کند. اتحادیه میهنی نیز در مقابل، مانع حضور حزب دموکرات در اربیل شد. در نتیجه، درحالی که اتحادیه میهنی از نظر سیاسی و جمعیتی در موضعی برتر قرار داشت از نظر مالی توانایی اداره و کنترل حوزه تحت کنترل خود را نداشت و حزب دموکرات نیز به دلیل عدم دسترسی به اربیل در وضعیت دشواری قرار گرفته بود. از نظر نیروی انسانی نظامی هر یک با ۱۲-۱۳ هزار نیرو تقریباً وضعیت مشابهی داشتند، اما از نظر دسترسی به تسلیحات نابرابری‌هایی در کار بود. بارزانی به درآمد حاصل از صدور نفت عراق به ترکیه وابسته بود، همچنین روابط خود را با صدام حفظ و از او تسلیحات دریافت می‌کرد ولی طالبانی از صدام دوری و مسعود را محکوم می‌کرد و ناچاراً به دلیل مرزهای طولانی با ایران دست دوستی به سوی ایران دراز کرد و مناسباتش را با ایران گسترش داد. ایران نیز به مقر حزب دموکرات کردستان ایران در کوی سنجد در ۶۵ کیلومتری داخل خاک عراق حمله و آن‌را تسخیر کرد در مقابل بارزانی برای کوتاه کردن دست ایران از صدام کمک خواست و ارتش صدام بدون پشتیبانی هوایی به کمک شتافت و اربیل را پس گرفت (هیرو، ۱۳۸۳: ۵۲-۵۸). در اواخر تابستان ۱۳۷۵ هجری شمسی و قبل از حمله ارتش عراق و حزب دموکرات، دو شهر اربیل و سلیمانیه در کنترل نیروهای طالبانی بود و بارزانی تنها منطقه دهوک را در اختیار داشت و در ۲۰ شهریور ۱۳۷۵، بارزانی، با پشتیبانی توپخانه ارتش عراق، اربیل را تصرف و سلیمانیه را فتح نمود، سپس عراق نیروهای خود را عقب کشید، اما آمریکا با حمله موشکی به اهدافی در عراق پاسخ داد. همچنین منطقه پرواز ممنوع جنوب را از ۳۲ درجه به ۳۳ درجه افزایش داد و اجرای برنامه نفت در برابر غذا را به حالت تعلیق درآورد (کرمی، ۱۳۷۶: ۲۰۸-۲۰۷).

۲- تجزیه کردستان عراق به دو واحد اداری: در نهایت با میانجی‌گری سران سیاسی خارجی و برخی رهبران معارض داخلی عراق، دو رهبر در اوت ۱۹۹۸ م. در واشنگتن در کنار هم قرار گرفتند و مذاکرات سازش با میانجی‌گری آلبرایت وزیر خارجه وقت آمریکا آغاز شد و در پی آن، دو واحد اداری در کردستان عراق با مرکزیت اربیل به رهبری مسعود بارزانی و سلیمانیه به رهبری جلال طالبانی تشکیل شد (نشریه کار و کارگر، ۸۴/۱۱/۲۴). بر اساس توافق‌نامه بین دو حزب در واشنگتن، طالبانی پیروزی بارزانی را در سال ۱۹۹۲ م. در انتخابات به رسمیت شناخت و مقرر شد بارزانی یک دولت انتقالی برای برگزاری انتخابات جدید شکل دهد و طالبانی هم متعهد شد بخشی از درآمد گمرک را برای انتخابات هزینه کند. ۱۳ درصد از درآمد نفت عراق به موجب برنامه نفت در برابر غذا به کردها اختصاص یافته بود. همچنین مردم کردستان از سهمیه‌های غذایی مردم عراق بهره می‌بردند (نشریه ترجمان سیاسی، ۲۵، ۸۰/۵/۲۷).

شکل ۱. نقشه تقسیم مناطق کردنشین عراق بین حزب دمکرات و اتحادیه میهنی در سال ۲۰۰۳

۳- سرانجام: یکپارچه شدن اقلیم کردستان عراق: پس از سقوط صدام رهبران کرد که تجربه ده سال حکومت در واحد کوچک تر (کردستان عراق) را داشتند، توانستند منصب های کلیدی را در دست بگیرند؛ اما وضعیت دوگانگی اداری در کردستان آنها را در طرح مطالبات خود از جمله فدرالیسم، بازپس گرفتن کرکوک، خانقین و ... در مقابل دیگران در موضع ضعف قرار می داد؛ مثلاً رهبران سیاسی غیرکرد قرار دادن عبارت «اقلیم کردستان» را در قانون اساسی موقت عراق به دلیل دویخشی بودن آن مشکل می دانستند و عنوان می داشتند که اقلیم در صورتی به کردستان اطلاق می شود که در آن یک واحد اداری حکمفرما باشد. بنابراین سران دو حزب در نتیجه این عوامل و نارضایتی ای که از سوی مردم کرد به این وضعیت اعلام می شد، شروع به مذاکره کردند و انتخابات تشکیل مجلس کردستان (۲۰۰۵) به عنوان شروع یکپارچگی اداری برگزار شد و پیروزی کردها و شیعیان در انتخابات مجمع ملی و ائتلاف آنها برای تشکیل دولت موقت شرایط را به طور کامل برای یکپارچگی کردستان فراهم کرد و جلال طالبانی رئیس جمهور عراق شد؛ اما در حالی که مسعود بارزانی رئیس اقلیم واحد کردستان بود، هم چنان اختلاف نظر در توزیع و تعیین سمت های مدیریتی وجود داشت که این باعث نارضایتی مردم و کاهش مشارکت آنان در همه پرسی قانون اساسی دایم عراق در کردستان گردید و همچنین باعث ایجاد مشکلاتی در تخصیص اعتبارات بین دو واحد در بودجه سال ۲۰۰۵ شد. به علاوه، مکاتبات اداری بین این دو بخش با دولت مرکزی بغداد که به نام اقلیم کردستان صورت می گرفت ناهماهنگی ایجاد می کرد؛ لذا مجموع این عوامل و میانجی گری طرف های خارجی باعث تسریع مذاکرات گردید و شکل نهایی و رسمی این یکپارچگی در مجلس کردستان در اربیل اعلام شد و بارزانی و طالبانی آن را در مجلس در حضور نمایندگان ایران، آمریکا، انگلستان، چین، فرانسه و ایاد علاوی نخست وزیر دوره انتقالی امضا کردند و قرار شد نخست وزیری که از سوی بارزانی معرفی می شود از حزب دمکرات باشد و هر دو حزب با یک لیست وارد انتخابات مجلس شوند، به این ترتیب یکپارچگی اقلیم کردستان کامل گردید (نشریه کار و کارگر، ۸۴/۱۱/۲۴).

جدول ۱. ریشه‌های اختلاف بین احزاب اصلی کردستان عراق (تهیه و تنظیم از: نگارنده)

گوران (تغییر)	اتحادیه میهنی	حزب دموکرات
پایگاه شهری (سلیمانیه)	پایگاه شهری (سلیمانیه)	شیوه رهبری: سنتی و پدرسالارانه و عشیره‌گرایی
ملی‌گرا، سکولار، لیبرال و چپ میانه	سوسیال دموکرات متأثر از پایگاه شهری خود و سکولار	ملی‌گرا، محافظه‌کار و سکولار
خواستار دگرگونی آرام و اساسی در ساختار قدرت و به چالش کشیدن شیوه حاکم بر کردستان و نقد جریان ساختارهای سیاسی و اقتصادی، شعار مبارزه با فساد مالی، قشری‌گری، نظام عشیرتی و حکومت خانوادگی	نحوه کنترل نواحی مرزی و گمرکات و تقسیم درآمدهای آن	
	پیرو طریقت نقشبندی	پیرو طریقت قادری
	لهجه کردی سورانی در جنوب	لهجه کردی کرمانجی در شمال
مرکزیت سلیمانیه	مرکزیت سلیمانیه (پایتخت فرهنگی و مرکز شهری کردستان جنوبی عراق)	مرکزیت اربیل

فعالیت انتخاباتی احزاب در پارلمان اقلیم کردستان عراق

بسیاری از مقامات دولتی اقلیم را مهاجران کرد ساکن اروپا و آمریکا تشکیل می‌دهند و طبیعتاً رویکردهای آن‌ها در حوزه‌های اداری عمدتاً مبتنی بر لیبرالیسم اقتصادی و سیاسی است (کاویانی راد، ۱۳۸۹: ۲۰۴). تحت حاکمیت کردها، منطقه از ثبات سیاسی بیشتری نسبت به سایر مناطق عراق برخوردار است، اگرچه ثبات سیاسی موجود به این معنا نیست که همه احزاب نظرات یکسانی دارند. در سال ۱۹۹۱، با خلاص شدن کردها از جنگ با صدام و ایجاد منطقه پرواز ممنوع، انتخابات به یک ضرورت تبدیل شد. زیرا نیروهای مسلح که همان نیروهای درگیر در جنگ کوهستانی بودند، تبدیل به حزب متولی نظام سیاسی-اداری و مسئول اداره امور پنج میلیونی کردستان شدند. در این راستا «جبهه کردستان عراق» تصمیم به برگزاری انتخابات پارلمانی به عنوان اولین گام نمود. کردها تا کنون پنج دوره انتخابات پارلمانی را پشت سر گذاشته‌اند که عبارتند از:

۱- انتخابات پارلمان اول (۱۹۹۲): این انتخابات در تاریخ ۱۹ ماه می ۱۹۹۲ برگزار شد. چون شرط ورود به پارلمان برای احزاب، کسب حداقل هفت درصد آراء بود، بسیاری از احزاب مانند جنبش اسلامی کردستان نتوانستند وارد پارلمان شوند. این پارلمان از ۱۰۵ کرسی تشکیل شده بود (نشریه حزب الله، ۸۸/۵/۱۱). طبق نتایجی که در جدول شماره (۲) آمده است دو حزب پیروز توافق کردند کرسی‌های پارلمان را به صورت مساوی بین خود تقسیم نمایند، بنابراین ۵۰ کرسی پارلمان به حزب دموکرات و ۵۰ کرسی به اتحادیه میهنی و حزب زحمتکشان و پنج کرسی به مسیحیان آشوری و کلدانی اختصاص یافت. ریاست پارلمان به «جوهر نامق» عضو سابق دفتر سیاسی حزب دموکرات و معاونت آن به «کمال فؤاد» عضو دفتر سیاسی اتحادیه میهنی واگذار شد. در خصوص تشکیلات اجرایی و اداری منطقه نیز پست نخست‌وزیری در اختیار «فؤاد معصوم» (بعدها هفتمین رئیس جمهور عراق شد) عضو دفتر سیاسی اتحادیه میهنی قرار گرفت و معاونت آن نیز به دکتر «روژ نوری شاه‌ویس» عضو دفتر سیاسی حزب دموکرات رسید. در دولت نیز پست‌های وزارتی و معاونت‌های آن‌ها نیز بدین منوال بین دو حزب بصورت مساوی تقسیم گردید و بدین ترتیب حکومت کردستان عراق بصورت ۵۰-۵۰ بین دو حزب اتحادیه میهنی و دموکرات بصورت کامل تقسیم گردید که بین مردم به حکومت «فیفتی فیفتی» مشهور شد (صالحی ب، ۱۳۹۲). این حکومت به دلیل بروز جنگ‌های داخلی در کردستان عراق دوام چندانی نیاورده و در سال ۱۹۹۴ م. رسماً کردستان به دو حکومت تقسیم شد: (۱) حکومت اتحادیه میهنی در سلیمانیه و منطقه بزرگ گرمیان. (۲) حکومت دموکرات کردستان در اربیل و دهوک. در جریان مذاکرات صلح بین مسعود بارزانی و جلال طالبانی رهبران دو حزب درگیر که با حضور آلبرایت وزیر خارجه وقت آمریکا در واشنگتن در سال ۱۹۹۸ برگزار شد، مقرر گردید پارلمان منطقه مجدداً بصورت کامل و متحد و با حضور همه نمایندگان آن به فعالیت خود ادامه دهد که اجرای این توافق نیز چهار سال به طول

انجامید و ۴ اکتبر سال ۲۰۰۲ م. (حدود شش ماه پیش از حمله آمریکا به عراق) پارلمان منطقه کردستان عراق به صورت کامل و با حضور تمامی نمایندگان دو حزب و نمایندگان مسیحی پس از ۸ سال توقف، فعالیت خود را آغاز کرد که در سومین جلسه آن حزب دموکرات براساس توافق سال ۱۹۹۸ واشنگتن، فلک‌الدین کاکه‌ای را به عنوان پنجاه‌ویکمین نماینده خود به پارلمان معرفی کرد و بدین ترتیب توانست اکثریت مورد ادعای خود را که از روز انتخابات در ۱۹ ماه می ۱۹۹۲ م. بر آن اصرار داشت در پارلمان کسب کند. بدین ترتیب ۵۱ کرسی در اختیار حزب دموکرات، ۴۹ کرسی در اختیار ائتلاف اتحادیه میهنی و زحمتکشان (۴۶ کرسی اتحادیه میهنی و ۳ کرسی زحمتکشان) و ۵ کرسی در اختیار مسیحیان قرار داشت. همچنین مقرر گردید در این مدت پارلمان بصورت دوره‌ای سه ماه توسط روز نوری عضو دفتر سیاسی حزب دموکرات و دو ماه توسط کمال فؤاد، عضو دفتر سیاسی اتحادیه میهنی اداره شود و این وضعیت تا ژانویه سال ۲۰۰۵ م. و تشکیل پارلمان دوم منطقه، استمرار داشت. نکته قابل توجه آن است که اقلیم کردستان عراق از چهارم اکتبر ۲۰۰۲ م. که پارلمان به صورت واحد و متحد، مجدداً تشکیل شد تا انتخابات پارلمان دوم در ژانویه ۲۰۰۵ م. توسط دو دولت نیچیروان بارزانی در مناطق حزب دموکرات و دولت برهم صالح و سپس عمر فتاح در مناطق اتحادیه میهنی اداره می‌شد و مصوبات این پارلمان برای دو دولت تحت کنترل حزب دموکرات و اتحادیه میهنی لازم‌الاجرا بود (صالحی ب، ۱۳۹۲).

جدول ۲. نتایج دوره اول انتخابات پارلمان کردستان عراق (۱۹۹۲)

ردیف	احزاب و جهات سیاسی	تعداد آراء	درصد آراء	تعداد کرسی	
				۱۹۹۵-۱۹۹۲	۲۰۰۵-۱۹۹۸
۱	حزب دموکرات کردستان	۴۳۷۸۸۹	۴۵/۳	۵۰	۵۱
۲	اتحادیه میهنی و حزب زحمتکشان	۴۲۳۸۳۳	۴۳/۸۱	۵۰	میهنی ۴۶
					زحمتکشان ۳
۳	سایر احزاب کردی	۱۰۵۵۱۷	۱۰/۸۹	۰	۰
۴	مسیحیان آشوری و کلدانی	۵	۵
	مجموع	۹۶۷۳۳۹	۱۰۰	۱۰۵	۱۰۵

منبع: (حاجی میرخان، ۱۳۹۰: ۱۶ و صالحی ب، ۱۳۹۲)

۲- انتخابات پارلمان دوم (۲۰۰۵): این انتخابات پس از سرنگونی صدام حسین در ۳۰ ژانویه ۲۰۰۵ برگزار گردید. در این انتخابات از لحاظ قانونی سه تغییر اساسی نسبت به انتخابات دوره اول پارلمان به وجود آمده بود: نخست آنکه کرسی‌های پارلمانی از ۱۰۵ کرسی به ۱۱۱ کرسی افزایش یافت. دوم آنکه سهمیه ۵ کرسی خاص مسیحیان آشوری و کلدانی حذف شد. سومین تغییر مهم، حذف حد نصاب هفت درصدی آراء بود. به عبارت دیگر کسب حد نصاب آراء (حاصل تقسیم میزان آراء کل مشارکت‌کنندگان بر تعداد کرسی‌های پارلمان) برای تصدی یک کرسی در پارلمان کفایت می‌کرد. بدین ترتیب در دوره دوم پارلمان آرای لازم برای تصدی کرسی پارلمانی بر اساس تقسیم آراء ۱۷۵۳۹۱۸ نفر شرکت‌کننده بر تعداد ۱۱۱ کرسی پارلمانی تعیین می‌شد که در این دوره کسب حداقل ۱۵۸۰۲ رأی توسط احزاب و ائتلافات موجب تصدی یک کرسی در پارلمان می‌گردید. اما از لحاظ سیاسی نیز انتخابات دوره دوم شاهد تغییرات قابل توجهی بود؛ دو حزب اتحادیه میهنی و دموکرات به منظور جلوگیری از تکرار اختلافات و درگیری‌های پس از انتخابات سال ۱۹۹۲ م. تصمیم گرفتند در قالب یک فهرست واحد و در ائتلاف با هفت حزب کوچک دیگر وارد انتخابات شوند (جدول شماره ۳). در این دوره «نیچیروان بارزانی» از حزب دموکرات نخست‌وزیر و «عدنان المفتی» از اتحادیه میهنی رئیس پارلمان شد. در این دوره برای اولین بار رئیس منطقه کردستان با انتخابات مشخص شد و ریاست منطقه کردستان به مسعود بارزانی رسید. در سطح ملی نیز جلال طالبانی به ریاست جمهوری عراق رسید (نشریه حزب الله، ۱۱/۵/۸۸). همچنین «عمر فتاح» از اعضای دفتر سیاسی اتحادیه میهنی به عنوان معاون نخست‌وزیر و «کوسرت رسول‌علی» از دیگر اعضای برجسته اتحادیه میهنی به عنوان معاون رهبری کردستان انتخاب شد (صالحی، ۱۳۹۲).

جدول ۳. نتایج دوره دوم پارلمان کردستان عراق (۲۰۰۵)

ردیف	نام فهرست	تعداد آراء	درصد آراء	تعداد کرسی
۱	فهرست میهنی دموکرات کردستان عراق	۱۵۷۰۶۶۳	۸۹/۵۵	۱۰۴
				دموکرات ۳۷
				میهنی ۳۸
	سایر ۲۹			
۲	جماعت اسلامی عراق	۸۵۲۳۷	۴/۸۶	۶
۳	زحمتکشان و مستقلین	۲۰۵۸۵	۱/۱۷	۱
۴	سایر احزاب	۷۷۴۳۳	۴/۴۲	۰
	مجموع	۱۷۵۳۹۱۸	۱۰۰	۱۱۱

منبع: (حاجی میرخان، ۱۳۹۰: ۱۷ و صالحی ب، ۱۳۹۲)

۳- انتخابات پارلمان سوم (۲۰۰۹): در ۲۵ ژوئیه سال ۲۰۰۹ م. برگزار گردید. در این دوره آرای لازم برای تصدی کرسی پارلمانی براساس تقسیم آراء ۱/۸۵۴/۳۴۱ نفر شرکت‌کننده انتخابات بر ۱۱۱ کرسی پارلمان تعیین می‌شد که در این دوره کسب ۱۶۷۰۵ رأی توسط احزاب و ائتلاف‌ها موجب تصدی یک کرسی پارلمان می‌شد. در این میان ۱۱ لیست انتخاباتی با ۱۱۱ کاندیدا توانستند به پارلمان راه یابند (مجلس اقلیم کردستان، ۱۱ نماینده دارد. ۱۱ صندلی مجلس به اقلیت‌ها اختصاص دارد: ۵ نماینده ترکمن، ۵ آشوری و یک ارمنی باید در این مجمع قانونگذاری حضور داشته باشند). دو حزب اتحادیه میهنی و دموکرات همچون دوره دوم در قالب یک فهرست واحد به نام «لیست کردستانی» به ریاست برهم صالح در انتخابات شرکت کردند، اما دیگر از ائتلاف با احزاب دیگر خبری نبود. جنبش تغییر به رهبری نوشیروان مصطفی، جریان جدا شده از اتحادیه میهنی را می‌توان پدیده انتخابات دور سوم پارلمان کردستان عراق نام برد (صالحی، ۱۳۹۲). فهرست اصلاح و خدمات (خدمتگذاری و اصلاح) به ریاست صلاح‌الدین محمد بهاء‌الدین متشکل از دو حزب اسلامی، اولی اتحاد اسلامی کردستان به رهبری صلاح‌الدین محمد بهاء‌الدین و دومی جماعت اسلامی کردستان به رهبری علی پاپیر و دو حزب دیگر با تفکرات چپ و سکولار به نام‌های الف) حزب سوسیالیست دموکرات کردستان عراق به رهبری محمد حاجی محمود ب) حزب زحمتکشان کردستان عراق به رهبری قادر عزیز بود که موفق به کسب ۱۳ کرسی پارلمان شد. این پارادوکس و اختلال ایدئولوژی حزب و ائتلاف در رقابت‌های انتخاباتی پیش از آن که حاصل کنشی سیاسی باشد، واکنشی بود به آن چه که در کردستان می‌گذشت که می‌توانست حاوی پیام‌های مهمی برای رهبران کردستان باشد؛ چرا که توانست با ۱۳ درصد آراء جایگاه سوم را در فراکسیون‌های پارلمان کسب کند و شاید اگر فراکسیون گوران (تغییر) نمی‌بود، فضای سیاسی کردستان در واکنش به مشکلات و نارسایی‌های موجود با حمایت از جریان‌های اسلامی به سوی تکرار تجربه حماس در کردستان سیر می‌کرد (نشریه اعتماد ملی، ۸۸/۵/۲۵). در این دوره به اقلیت‌ها مجدداً سهمیه خاص داده شد، اما این بار سهمیه آنان افزایش یافت، مسیحیان کلدانی، آشوری، سریانی ۵ کرسی و مسیحیان ارمنی ۱ کرسی و ترکمانان ۵ کرسی (مجموعاً ۱۱ کرسی) اختصاص داده شد که اعطای سهمیه به ارامنه و ترکمانان برای اولین بار رخ می‌داد (همان). در این انتخابات شگفتی مهم ریزش آراء اتحادیه میهنی کردستان است؛ زیرا شخصیت‌های مهمی از جمله نوشیروان مصطفی رئیس حزب گوران که قبلاً عضو برجسته اتحادیه میهنی بود به صورت مستقل وارد انتخابات شد (نشریه جهان صنعت، ۱۳۸۸/۵/۴). در این دوره بنا بر توافق نامه استراتژیک میان اتحادیه میهنی و حزب دموکرات که پارلمان را در دست داشتند اکثریت پست‌ها و وزارتخانه‌ها به صورت برابر تقسیم شد و شش پست وزارتی به ایزدی‌ها، مسیحیان، ترکمن‌ها و احزاب کمونیست و سوسیالیست و حرکت اسلامی واگذار شد و هر دو سال پست نخست‌وزیری و معاونان وی، ریاست پارلمان و معاونان وی بین این دو حزب دست به دست می‌شد. دو سال اول یعنی در دولت ششم «برهم صالح» معاون دوم دبیر کل اتحادیه میهنی نخست‌وزیر و معاون او «آزاد پرواری» عضو دفتر سیاسی حزب دموکرات بود و «کمال کرکوک» عضو دفتر سیاسی حزب دموکرات کردستان ریاست پارلمان را بر عهده داشت که معاونش ارسلان بایز عضو دفتر سیاسی اتحادیه میهنی بود. در دو سال پایانی «نیجیروان بارزانی» معاون دبیر کل حزب دموکرات کردستان پست نخست‌وزیری را تحویل گرفت که «عماد احمد» عضو دفتر سیاسی اتحادیه میهنی، معاونت وی را بر عهده داشت و ریاست پارلمان به ارسلان بایز، عضو دفتر سیاسی اتحادیه میهنی رسید و «حسن محمد سوره» عضو

کمیته مرکزی حزب دموکرات معاونش شد (صالحی ب، ۱۳۹۲).

جدول ۴. نتایج دوره سوم انتخابات پارلمان کردستان عراق (۲۰۰۹)

ردیف	نام جهت یا فهرست سیاسی	تعداد آراء	درصد آراء	تعداد کرسی	قومیت
۱	فهرست کردستانی (حزب دموکرات و میهنی)	۱۰۷۶۳۷۰	۵۸	۵۹	دموکرات ۳۰
				۲۵	میهنی ۲۹
				۲۴	۲۴
				۱۳	۱۳
				۲	۱/۴۶
۲	تغییر (گوران)	۴۴۵۰۲۴	۲۴	۲۵	کرد
۳	خدمت‌گذاری و اصلاح (چاکسازی)	۲۴۰۸۴۲	۱۳	۱۳	
۴	نهضت اسلامی در کردستان عراق	۲۷۱۴۷	۱/۴۶	۲	
۵	آزادی و عدالت اجتماعی	۱۵۰۲۸	۰/۸۳	۱	
۶	قائمة الرافدین	۵۶۹۰	۰/۳۱	۲	
۷	مجلس قومی کلدانی سریانی و آشوری	۱۰۵۹۵	۰/۵۷	۳	مسیحی
۸	آرام شاهین داود باکویان	۴۱۹۸	۰/۲۳	۱	ارمنی
۹	حرکت دموکراتیک ترکمانی در کردستان	۱۸۴۶۴	۱	۳	ترکمن
۱۰	فهرست ترکمانی اربیل	۳۹۰۶	۰/۲۱	۱	
۱۱	فهرست اصلاح ترکمانی	۷۰۷۷	۰/۳۹	۱	
	مجموع	۱/۸۵۴/۳۴۱	۱۰۰	۱۱۱	

منبع: (حاجی میرخان، ۱۳۹۰: ۱۸ و صالحی ب، ۱۳۹۲).

۴- انتخابات پارلمان چهارم (۲۰۱۳): در این انتخابات ۳۱ حزب و جریان سیاسی شرکت کردند که از این تعداد ۱۷ لیست (۹ لیست عمومی و ۸ لیست اقلیت‌ها) با ۱۱۱ کاندیدا پیروز شدند؛ بنابراین «تکثر» آراء و بروز واگرایی‌های جدی بین جریانات مختلف سیاسی اقلیم نسبت به انتخابات پیشین مشاهد می‌شود (جدول شماره ۵).

جدول ۵. نتایج دوره چهارم انتخابات پارلمان کردستان عراق (۲۰۱۳)

ردیف	نام لیست‌ها	آراء انتخابات پارلمانی چهارم		تعداد کرسی	قومیت
		تعداد	درصد		
۱	حزب دموکرات	۷۴۳۹۸۴	۳۸	۳۸	کرد
۲	جنبش تغییر	۴۷۶۷۳۶	۲۴/۳۶	۲۴	
۳	اتحادیه میهنی	۳۵۰۵۰۰	۱۷/۹۱	۱۸	
۴	اتحاد اسلامی (محمد فرج)	۱۸۶۷۴۱	۹/۵۴	۱۰	
۵	جماعت اسلامی (علی بابیر)	۱۱۸۵۷۴	۶/۰۵	۶	
۶	حرکت اسلامی (عرفان علی عبدالعزیز)	۲۱۸۳۴	۱/۱۱	۱	
۷	حزب سوسیالیست	۱۲۵۰۱	۰/۶۵	۱	
۸	حزب کمونیست - لیست آزادی	۱۲۳۹۲	۰/۶۴	۱	
۹	ائتلاف راه سوم	۸۶۸۱	۰/۴۵	۱	
۱۰	رافدین	۶۱۴۵	۰/۳۲	۲	مسیحی
۱۱	تجمع کلدانی، سریانی، آشوری	۵۷۳۰	۰/۳	۲	
۱۲	فرزندان نهرین (ابناء النهرین)	۱۹۰۳	۰/۰۹	۱	
۱۳	پیشرفت ترکمانی	۵۲۵۹	۰/۲۷	۲	ترکمن
۱۴	اربیل ترکمانی	۱۹۵۱	۰/۱	۱	
۱۵	تغییر و تجدید ترکمانی	۱۹۲۶	۰/۱	۱	
۱۶	جبهه ترکمانی	۱۷۵۳	۰/۰۹	۱	
۱۷	براونت نیسان	۳۱۶	۰/۰۲	۱	ارمنی
	جمع	۱۹۵۶۹۲۶	۱۰۰	۱۱۱	

منبع: (صالحی الف، ۱۳۹۲)

با نگاهی به جدول شماره (۵) می‌توان گفت که حزب دموکرات با کسب ۳۸ کرسی برنده بزرگ و بلامنازع انتخابات اخیر است. کسب ۱۸ کرسی از سوی حزب اتحادیه میهنی به رهبری جلال طالبانی این واقعیت را نشان می‌دهد که این حزب بزرگ‌ترین بازنده انتخابات اخیر است و سقوط آرای حزب مزبور به حدی است که نه تنها اعتبار سیاسی و اجتماعی خود را زیر سؤال برده، بلکه پیروزی نسبی احزاب دیگر را نیز به شدت برجسته نموده است. در نگاه اول چنین به نظر می‌رسد که جنبش سیاسی تغییر به رهبری نوشیروان مصطفی امین با کسب ۲۴ کرسی و جای گرفتن در پله دوم لیست اعلام نتایج، دست کم یکی از دو پیروز بزرگ میدان رقابت‌های انتخاباتی اخیر است، اما مقایسه شمار کرسی‌های جنبش تغییر با انتخابات گذشته (۲۰۰۹) نشان می‌دهد که این جنبش نسبت به دوره پیشین یک کرسی کمتر به دست آورده است و به عبارتی واقع‌بینانه می‌توان گفت تنها توانسته موقعیت خود را حفظ کند. بنابراین شکست اتحادیه میهنی پدیده مهم این انتخابات است که اهم دلایل آن را می‌توان چنین برشمرد: ۱- بیماری جلال طالبانی و غیبت او از صحنه سیاسی عراق و اقلیم کردستان که منجر به تغییر توازن در بغداد، سلیمانیه و اربیل گردید و اتحادیه میهنی را با مشکلات بزرگی روبرو کرد. ۲- از انتخابات پارلمان اول اقلیم (۱۹۹۲) آرای اتحادیه میهنی مرتباً رو به کاهش بوده و در یک روند نزولی قرار داشته است. بنابراین اتحادیه میهنی حتی با حضور جلال طالبانی نیز نمی‌توانست آراء و نتایج چندانی در انتخابات به دست بیاورد و شاید اگر در دور گذشته انتخابات نیز با حزب دموکرات و یاران بارزانی ائتلاف نمی‌کرد، نمی‌توانست آرای چندانی به دست بیاورد. برخلاف اتحادیه میهنی، حزب دموکرات در واقع یک نهاد سیاسی مبتنی بر پیوندهای سنتی خانوادگی و عشیره‌ای است که آرای ثابت و تعیین‌کننده‌ای را برای این حزب به سوی خود جذب می‌کند و پیوندهای عاطفی، تاریخی و اجتماعی اعضا و هواداران حزب به گونه‌ای است که حتی بروز اختلافات حزبی و سیاسی نیز نمی‌تواند تغییرات چندانی را در آن به وجود بیاورد. بزرگان این حزب این واقعیت را پذیرفته‌اند که رشد و پیشرفت در حزب دموکرات زمانی امکان‌پذیر است که علیه ساختار خانوادگی حزب اعتراض نکنند. در اتحادیه میهنی نیز طی سالیان گذشته، پیوندهای خانوادگی بین فرزندان طالبانی و خانواده ملاًبختیار و نیز پیوندهای خانوادگی و رشد فرزندان خانواده‌های کوسرت رسول و بسیاری دیگر از مقامات این حزب کاملاً مشهود است، اما این تابلو شباهت چندانی با هرم خاندانی قدرت در حزب بارزانی ندارد و همان نام خانوادگی بارزانی و انتساب عشیرتی و خاندانی کافی است تا هر فردی گذشته از توانایی‌ها و قابلیت‌های خود به رفیع‌ترین جایگاه‌های ممکن دست پیدا کند (دستمالی، ۱۳۹۲). ۳- حمله رسانه‌های شاگردان نوشیروان مصطفی به هر دو جبهه طالبانی و بارزانی و متهم کردن مداوم این دو گروه به فساد مالی، بیش از همه به اتحادیه میهنی ضربه زد؛ چرا که جنبش گوران در واقع انشعابی از خود اتحادیه میهنی است. ۴- قیاد طالبانی از سران اتحادیه میهنی کردستان (معاون نخست وزیر اقلیم) و فرزند جلال طالبانی نیز علت کاهش گرایش مردم به این حزب در چهارمین انتخابات پارلمانی اقلیم کردستان عراق را فاصله گرفتن سران حزب از مردم، نداشتن برنامه منظم انتخاباتی (تأکید زیاد روی برنامه‌ها و اعمال گذشته حزب و نپرداختن به برنامه‌های آینده) و ضعف عملکرد رسانه‌های این حزب، اختلافات داخلی اعضای حزب، عدم رهبری منسجم و همچنین موافقت اتحادیه میهنی با تمدید دوران ریاست مسعود بارزانی بر اقلیم کردستان، عنوان کرد (طالبانی، ۱۳۹۲). معادلات اقلیم کردستان عراق در این دوره نشان داد که تأکید بر گفتمان ناسیونالیسم کردی و اصرار بر این که رفاه، عدالت، آزادی و دموکراسی اولویت‌هایی کم‌اهمیت‌تر از مسأله کردی بودن قدرت است، نمی‌تواند دست کم برای نسل جدید، یک گفتمان قابل قبول باشد و در صورتی که احزاب و نهادهای سیاسی و فکری اقلیم به فکر طراحی راهبردهای طولانی‌مدت و واقع‌بینانه نباشند، اقلیم در آینده نه تنها در حوزه‌های سیاسی و حزبی بلکه در عرصه‌های اجتماعی و فرهنگی نیز دچار مشکلات فروانی خواهد شد (دستمالی، ۱۳۹۲).

۵- انتخابات پارلمان پنجم (۲۰۱۸): در ۳۰ سپتامبر ۲۰۱۸ برگزار شد. در این دوره ۷۷۳ کاندید وابسته به ۳۰ حزب و ائتلاف و جریان سیاسی بر سر کسب ۱۱۱ کرسی پارلمان کردستان به رقابت پرداختند. طبق قوانین انتخاباتی اقلیم کردستان، یکی از شروط اصلی برای همه احزاب این است که باید حداقل ۳۰ درصد کاندیدهای آنان را زنان تشکیل دهند (۳۰ درصد کرسی‌ها به زنان تعلق دارد). طبق ماده ۸ قانون انتخابات مصوب پارلمان کردستان انتخابات پارلمانی باید هر چهار سال یک بار و هم‌زمان با انتخابات ریاست اقلیم برگزار شود، اما انتخابات دوره پنجم به دلیل شرایط به وجود آمده در اقلیم پس از برگزاری referendum استقلال، با تعویق ۱۰ ماهه برگزار شد. این انتخابات یک سال پس از همه‌پرسی استقلال اقلیم کردستان عراق برگزار می‌شود که در آن، اکثریت

قاطع (حدود ۹۳ درصد) رأی دهندگان به جدایی کامل از عراق رأی دادند اما فشار دولت مرکزی مانع از تحقق خواست آنان شد. رهبری حرکت استقلال طلبانه اقلیم کردستان را مسعود بارزانی، رهبر حزب دموکرات کردستان در دست داشت؛ اما با وجود ناکام ماندن این حرکت، حزب او همچنان از حمایت گسترده برخوردار است. میزان مشارکت عمومی در این دوره ۵۶ درصد بوده و طبق نتایجی که به تأیید کمیسیون انتخابات رسید، تعداد کرسی‌های کسب شده توسط احزاب مختلف به قرار جدول شماره (۶) است (خبرگزاری کردپرس، ۱۳۹۷/۷/۲۹):

جدول ۶. نتایج دوره پنجم انتخابات پارلمان کردستان عراق (۲۰۱۸)

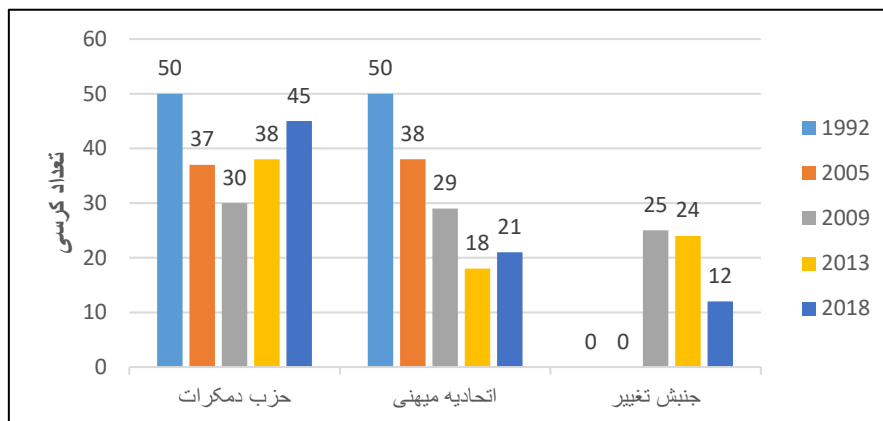
قومیت	تعداد کرسی	تعداد آراء	حزب
کرد	۴۵	۶۶۸۰۷۰	حزب دمکرات
	۲۱	۳۱۹۹۱۲	اتحادیه میهنی
	۱۲	۱۸۸۹۱۳	گوران (تغییر)
	۸	۱۲۷۱۱۵	نسل نو (نه وه ی نوئ)
	۷	۱۰۹۴۹۴	جماعت اسلامی (کومه‌ل)
	۵	۷۹۳۳۴	ائتلاف به سوی اصلاح (مشکل از اتحادیه اسلامی کردستان و جنبش اسلامی کردستان)
	۱	۱۵۵۸۱	ائتلاف معاصر (سه رده م)
	۱	۸۰۶۳	لیست آزادی (حزب سوسیالیست و کمونیست کردستان)
ترکمانی	۲	۳۳۱۸	توسعه ترکمانی
	۱	۳۱۲۵	اصلاح ترکمانی
	۱	۱۵۴۵	جبهه ترکمانی
	۱	۸۸۵	لیست ملت
مسیحی	۳	۸۰۸۸	اتحاد ملی
	۱	۲۹۶۳	شورای ملی کلدانی، سریانی و آشوری
	۱	۲۶۲۶	لیست رافدین
ارمنی	۱	۶۱۵	فاهییک کمال سرانیان
	۱۱۱	۱۵۳۹۶۴۷	جمع

اگر روند کلی انتخابات اقلیم را طبق شکل شماره (۲) و (۳) در نظر بگیریم متوجه خواهیم شد که اولاً تقریباً همه احزاب اصلی اقلیم با کاهش کرسی‌های خود روبرو هستند و ثانیاً احزابی که موفق به ورود به پارلمان شده‌اند بیشتر و متنوع‌تر شده‌اند چنان‌که در ابتدا تقریباً دو حزب دمکرات و اتحادیه میهنی پارلمان را تصاحب کرده‌اند اما به تدریج از تسلط آنها کاسته شده و احزاب جدیدتری موفق به ورود به پارلمان شده‌اند (شکل شماره ۳) و این خود می‌تواند نوید دمکراسی بیشتری باشد و ثالثاً این کاهش تعداد کرسی‌ها برای سایر احزاب بیشتر از حزب دمکرات بوده و فقط این حزب توانسته با اندکی کاهش همان قدرت و تعداد کرسی‌های خود را حفظ نماید و تقریباً تنها حزب پر قدرت و بالامنزاع در اقلیم کردستان است. با مقایسه نسبت آرای دو حزب دمکرات و میهنی طبق جدول شماره (۷) مشخص می‌شود که:

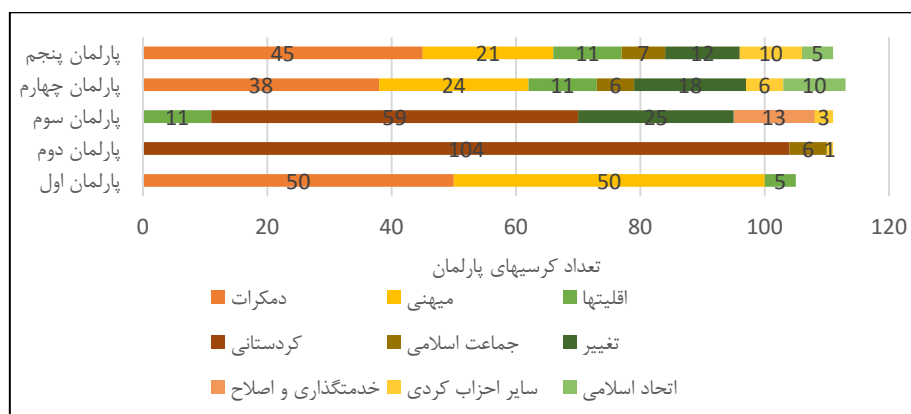
جدول ۷. مقایسه آراء حزب دمکرات و اتحادیه میهنی

نام حزب	پارلمان اول اقلیم ۱۹۹۲		پارلمان چهارم اقلیم ۲۰۱۳		پارلمان پنجم اقلیم ۲۰۱۸	
	تعداد آراء	نسبت آراء میهنی به دمکرات (درصد)	تعداد آراء	نسبت آراء میهنی به دمکرات (درصد)	تعداد آراء	نسبت آراء میهنی به دمکرات (درصد)
دموکرات	۴۳۷۸۸۹	۹۶/۷۹	۷۴۳۹۸۴	۴۷/۱۱	۶۶۸۰۷۰	۴۷/۸۸
میهنی	۴۲۳۸۳۳		۳۵۰۵۰۰		۳۱۹۹۱۲	

در انتخابات پارلمان اول اقلیم (۱۹۹۲) آرای اتحادیه میهنی ۹۶/۷۹ درصد آراء حزب دموکرات بوده است (انتخابات دوم و سوم به صورت مشترک بوده‌اند) اما در انتخابات پارلمان چهارم (۲۰۱۳) و پنجم (۲۰۱۸) این نسبت به ۴۷ درصد کاهش یافته است و میزان آرای اتحادیه میهنی کمتر از نیمی از آرای حزب دموکرات شده است؛ لذا طی بیش از سه دهه اخیر اتحادیه میهنی و سایر احزاب نیز همواره در یک روند نزولی بوده؛ اما حزب دموکرات تقریباً قدرت خود را حفظ کرده است (شکل شماره ۲ و ۳).

شکل ۲. کرسی‌های سه حزب اصلی در پارلمان اقلیم در پنج دوره انتخابات

شکل ۳. کرسی‌های احزاب پارلمان اقلیم در پنج دوره انتخابات

نتیجه‌گیری

پس از تجزیه امپراتوری عثمانی و ایجاد کشوری به نام عراق، قسمتی از نواحی کُردنشین عثمانی در آن قرار گرفت. از همان ابتدا کُردها که بر اثر عهدنامه لوزان به خواست خود نرسیدند، در پی خودمختاری در نواحی کُردنشین بودند و دولت عراق نیز که در پی گسترش نفوذ خود بر نواحی شمال عراق بود با شورش‌های متعدد کُردها از جمله در ۱۹۳۳ و ۱۹۴۳ م. مواجه شد. در پی آن در ۱۹۴۶ م. کُردهای عراق در جریان احداث جمهوری کُردستان توسط قاضی محمد، حزب دموکرات کُردهای عراق را به رهبری ملامصطفی بارزانی تأسیس کردند. حزبی که در پی حفظ روش زندگی و موجودیت و پیگیری خواسته‌های کُردها و منعکس‌کننده این جامعه بود و از نیروی کاریزماتیک ملامصطفی بارزانی بهره می‌برد. در داخل حزب دموکرات در جناح سوسیال دموکرات که اکثراً دارای پایگاه شهری و از روشنفکران جامعه کُرد بودند با جناح محافظه‌کار که بیشتر شامل بارزانی‌ها بود، اختلاف وجود داشت. در پی بالا گرفتن اختلافات، جناح سوسیال دموکرات نسبت به شیوه رهبری بارزانی موضع گرفت و پس از متهم کردن بارزانی به شیوه سنتی و عشیره‌گرایی و طرفداری از امپریالیزم، حزب دموکرات دچار انشقاق شد و در سال ۱۹۷۵ م. حزب اتحادیه میهنی به رهبری جلال طالبانی از آن جدا گردید. حزبی که خاستگاه خود را در سلیمانیه که مرکز شهری و پایتخت فرهنگی کُردستان عراق بود جستجو می‌کرد و به دنبال تحوّل در مدیریت حزب بود.

در جریان حمله صدام به کویت و شکل‌گیری منطقه پرواز ممنوع، کردها توانستند سه استان اربیل، دهوک و سلیمانیه را در اختیار خود بگیرند. لذا در جریان اداره نواحی آزاد شده، دست به انتخابات پارلمانی در سال ۱۹۹۲ م. زدند و اولین مجلس کردستان عراق در این سال تشکیل شد؛ اما اختلافات حزب دموکرات و اتحادیه میهنی مجلس را به شکست کشاند و منجر به جنگ و برادرکشی میان کردها شد. این اختلافات تا سال ۱۹۹۸ م. و میانجی‌گری آبرایت و امضای تفاهم‌نامه همکاری بین دو حزب ادامه داشت. کردها در سال ۲۰۰۵ م. در پی سرنگونی صدام در سال ۲۰۰۳ م. توسط نیروهای متحد به رهبری آمریکا و تبدیل عراق به کشوری فدرال دست به انتخابات پارلمانی دوم زدند؛ اما برای جلوگیری از تکرار اختلافات، دو حزب دموکرات و میهنی تصمیم گرفتند به صورت یک ائتلاف مشترک وارد انتخابات شوند. اتحادیه میهنی که خود را زمانی منتقد حزب دموکرات و اصلاح‌طلب می‌دانست به مرور زمان گرایش محافظه‌کارانه و خانواده‌گرایانه به خود گرفته بود در درون با محوریت نوشیروان مصطفی معاون جلال طالبانی با انتقادات شدیدی مواجه شده و دچار انشقاق شد و جنبش گوران (تغییر) از دل آن به وجود آمد و در انتخابات سوم پارلمان اقلیم در سال ۲۰۰۹ م. به صورت اپوزسیون وارد انتخابات شد و توانست ۲۵ کرسی پارلمان را به دست آورد. حزبی که با تکیه بر قشر متوسط جوان شهری و انتقادهای شدید از حزب دموکرات و اتحادیه میهنی و متهم کردن آنها به فساد و عشیره‌گرایی به نتایج چشمگیری دست یافت و به‌ویژه چون مرکز آن در سلیمانیه بود، توانست بسیاری از آرای اتحادیه میهنی را از آن خود کند. در انتخابات پارلمانی چهارم در سال ۲۰۱۳ م. حتی توانست پس از حزب دموکرات در جای دوم قرار گرفته و اتحادیه میهنی را با شکست بزرگی مواجه کند و او را به جایگاه سوم براند. در سال ۲۰۱۸ حزب دموکرات تقریباً توانست به همان جایگاه قبلی خود دست یابد و تقریباً نیمی از پارلمان را به دست آورد؛ اما سایر احزاب همچنان در طی این پنج دوره انتخابات دارای روند نزولی بوده و نتوانسته‌اند به جایگاه قبلی خود دست یابند و لذا حزب دموکرات تقریباً حزب اصلی و حاکم و بلامنازع در صحنه اقلیم کردستان درآمده است.

در مجموع، در این سیر تحول احزاب اصلی اقلیم کردستان و نحوه شکل‌گیری و تداوم فعالیت آن‌ها در انتخابات اقلیم، به نظر می‌رسد حزب دموکرات به دلیل داشتن پایگاه سنتی و روستایی، در واقع یک نهاد سیاسی مبتنی بر پیوندهای سنتی خانوادگی است که آرای ثابت و تعیین‌کننده‌ای را برای این حزب به سود خود جذب می‌کند و پیوندهای عاطفی، تاریخی و اجتماعی اعضا و هواداران حزب به گونه‌ای است که حتی بروز اختلافات حزبی و سیاسی نیز نمی‌تواند تغییرات چندانی را در آن به وجود بیاورد. بزرگان این حزب این واقعیت را پذیرفته‌اند که رشد و پیشرفت در حزب دموکرات کردستان عراق زمانی امکان‌پذیر است که علیه ساختار خانوادگی حزب اعتراض نکنند؛ اما برعکس، در مناطق سلیمانیه و گرمیان که علاوه بر کردهای سنی، کردهای شیعه و سایر اقلیت‌ها نیز زندگی می‌کنند پیوندهای عشیره‌ای و طایفه‌ای چندان جوابگو نیست و ساختار شهری و فرهنگی ناحیه باعث کم‌رنگ شدن این عناصر شده است و مشی سوسیال دموکراسی دارای طرفداران بیشتری است. معادلات کنونی اقلیم کردستان عراق نشان می‌دهد که تأکید بر گفتمان ناسیونالیسم کردی و اصرار بر این که رفاه، عدالت، آزادی و دموکراسی اولویت‌هایی کم‌اهمیت‌تر از مسأله کردی بودن قدرت است، نمی‌تواند دست کم برای نسل جدید یک گفتمان قابل قبول باشد.

منابع

ارکمن، سرهات و اورهان، ایزتون. (۱۳۹۰). ساختار سیاسی حکومت اقلیم کردستان، ترجمه سعادت، مرکز مطالعات استراتژیک اورسام ترکیه. (<http://www.orsam.org>)

اسمیت، بی.سی. (۱۳۷۸). احزاب سیاسی و کثرت‌گرایی در جهان سوم، ترجمه امیرمحمد حاجی‌یوسفی، مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، ۱۴۱ و ۱۴۲، ۵۸-۶۹.

انتخابات پارلمان چهارم؛ آیینة تمام‌نمای تغییرات در اقلیم کردستان، برگرفته از:

<http://www.kurdpress.com/Fa/NSite/FullStory/News/?Id=52825>

اوج‌گیری مجدد اتحادیه میهنی کردستان، برگرفته از:

<http://www.kurdpress.com/Fa/NSite/FullStory/News/?Id=64553>

بشیریه، حسین. (۱۳۸۱). درس‌های دموکراسی برای همه، تهران: انتشارات نگاه معاصر

- پیشه‌ور، احمد. (۱۳۸۵). احزاب سیاسی؛ تولد و ساختار، *فصلنامه تخصصی جامعه‌شناسی*، ۲ (۳)، ۱۱۹-۱۳۰.
- جعفری‌نیا، عباس. (۱۳۹۰). عراق، تهران: مرکز آموزشی و پژوهشی شهید صیاد شیرازی حاجی‌میرخان، زرارو. (۱۳۹۰). اقلیم کردستان عراق، *فصلنامه فرهنگی و اجتماعی گفتگو*، ۵۸، ۱۱-۲۲.
- حافظ‌نیا، محمدرضا، قربانی‌نژاد، رباب و احمدی‌پور، زهرا. (۱۳۸۹). تحلیل تطبیقی الگوی خودگردانی کردستان عراق با الگوهای خودمختاری و فدرالیسم، *فصلنامه مدرس (برنامه‌ریزی و آمایش فضا)*، ۲۰، ۱۹۶-۲۱۶.
- خبرگزاری کردپرس، ۱۳۹۷/۷/۲۹، پیروزی قاطع حزب دمکرات در انتخابات پارلمانی اقلیم کردستان با کسب ۴۵ کرسی، قابل دسترس در: <https://www.kurdpress.com/news/88516>
- دستمالی، محمدعلی. (۱۳۹۲). نگاهی تحلیلی به انتخابات پارلمانی اقلیم کردستان عراق، برگرفته از: <http://www.kurdpress.com/Fa/NSite/FullStory/News/?Id=52443>
- شیخ‌عطار، علیرضا، (۱۳۸۲)، *کردها و قدرت‌های منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای (جلد اول: عراق)*، تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک.
- صالحی، حسن. (۱۳۹۲ الف). بررسی آراء و کرسی‌های جریان‌های راه‌یافته به پارلمان چهارم کردستان، برگرفته از: <http://www.kurdpress.com/Fa/NSite/FullStory/News/?Id=51951>
- صالحی، حسن. (۱۳۹۲ ب). تاریخچه انتخابات پارلمانی در کردستان عراق، برگرفته از: <http://kurdpress.ir/Fa/NSite/FullStory/News/?Id=50883>
- طالبانی، قباد، (۱۳۹۲). علل ناکامی اتحادیه میهنی کردستان در انتخابات پارلمانی، ترجمه اسماعیل حسینی، برگرفته از: <http://www.kurdpress.com/Fa/NSite/FullStory/?Id=53064>
- کاویانی‌راد، مراد. (۱۳۸۹). *ناحیه‌گرایی در ایران از منظر جغرافیای سیاسی*، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی کرمی، جهانگیر. (۱۳۷۶). گزارشی از تحولات شمال عراق در دهه ۱۹۹۰ (۷۶-۱۳۶۹)، *مجله سیاست دفاعی*، ۲۱-۲۰، ۱۹۵-۲۱۶.
- کندال، عصمت شریف وانلی، نازدار، مصطفی. (۱۳۷۹). *کردها، ترجمه ابراهیم یونسی*، تهران: روزبهان.
- محمدی، آیت. (۱۳۹۰). سیری در تاریخ سیاسی کرد، تهران: پرسمان.
- محمدی، حمیدرضا. (۱۳۸۹). *کردستان و استراتژی ملی*، تهران: انتخاب.
- میخلز، رابرت. (۱۳۹۲). *جامعه‌شناسی احزاب سیاسی؛ مطالعه‌ای در مورد گرایش‌های الیگارشی در دموکراسی‌ها*، ترجمه احمد نقیب‌زاده، تهران: قومس.
- نامی، محمدحسن و محمدپور، علی. (۱۳۸۷). *جغرافیای کشور عراق با تأکید بر مسائل ژئوپلیتیک*، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- نجفی، فیروز. (۱۳۸۷). *عراق از استعمار تا اشغال*، نجف‌آباد: دانشگاه آزاد.
- نشریه اعتماد ملی، ۸۸/۵/۲۵
- نشریه ترجمان سیاسی، ۸۰/۵/۲۷، ۲۵
- نشریه جهان صنعت، ۱۳۸۸/۵/۴
- نشریه حزب‌الله، ۸۸/۵/۱۱
- نشریه کار و کارگر، ۸۴/۱۱/۲۴
- نظری، علی‌اشرف. (۱۳۹۰). احزاب سیاسی و هویت ملی؛ تأملی در کارکردها و چشم‌اندازها، *فصلنامه مطالعات ملی*، ۱ (۴۵)، ۷۳-۹۸.
- نقیب‌زاده، احمد. (۱۳۹۳). *احزاب سیاسی و گروه‌های ذی‌نفوذ*، تهران: قومس.
- هیرو، دیلیپ. (۱۳۸۳). کردستان عراق از منطقه امن تا حکومت خودمختار، *فصلنامه فرهنگی و اجتماعی گفتگو*، ۴۰، ۴۵-۶۴.
- یلدیز، کریم. (۱۳۹۱). *کردها در عراق؛ گذشته، حال و آینده*، ترجمه سیروس فیضی، تهران: توکلی.